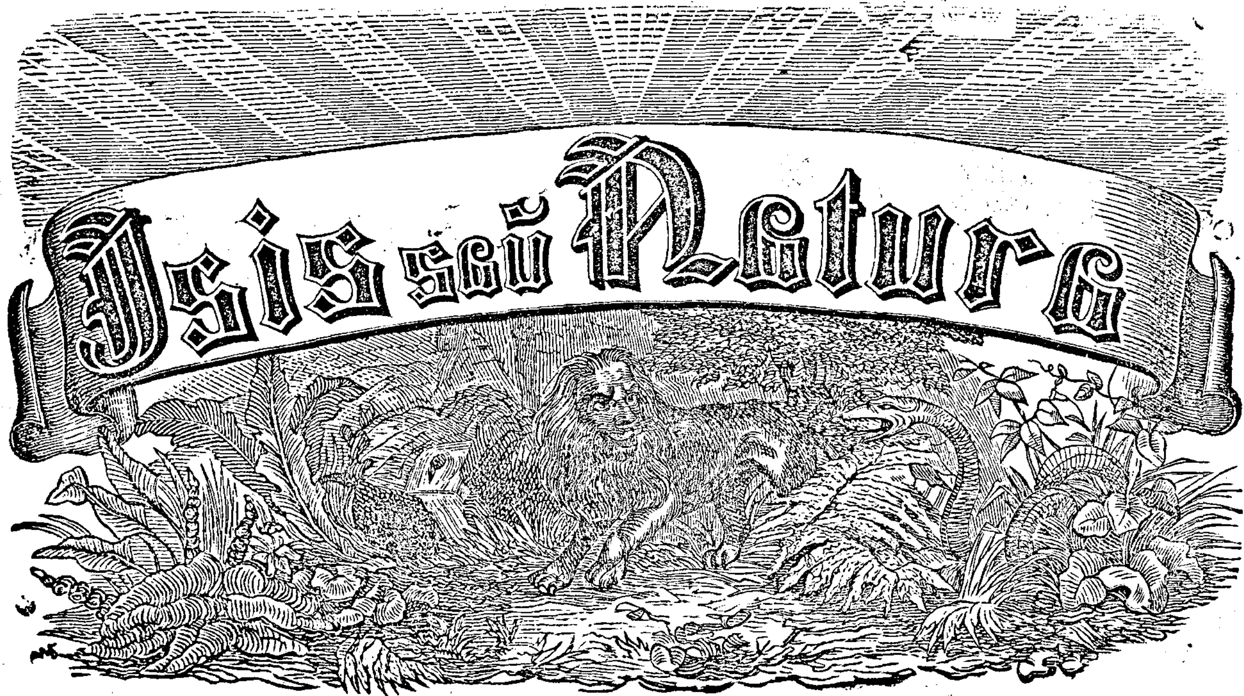

JURNAL

ПЕNТРȢ РЕSПÎNDIРЕА ШТIINЦЕЛОРȢ NАТȢРАЛЕ ШI ЕSАКТЕ, ÎN ТОАТЕ КЛАSЕЛЕ.

Pedigeatȣ

de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№ 11. (Anȣлȣ̆ алȣ̆ treiлea) Бȣкȣрешtĭ 22 Мартie, 1858.

Коnpindерeа: Омȣлȣ̆ — Ȣрsȣлȣ̆. - Zmintipea în рапортȣлȣ̆ eĭ кȣ квеstiȣnілe жȣрidiче.— Комȣnікацiȣnĭ шtiinцifiче miчĭ.

Омȣлȣ̆.

IX. *Beseлiea бътрînецеĭ.*

În aptiколȣлȣ̆ пречеdentȣ̆ amȣ̆ fъкȣtȣ̆ o deskpiepe destȣлъ de tpistъ desпpe бътрînеце, dapȣ̆ бътрînецеа аpe шi beseлiea eĭ. Ачеаsta аȣ̆ пробаt'o чеĭ maĭ bestiцĭ аȣtopĭ în toate timпȣpiле.

Челебрȣлȣ̆ *Cicero* a skpisȣ̆ ȣnȣ̆ челебрȣ onȣ̆ desпpe бътрînеце (de senectute) ȣnde ziче întp'aлтеле: «Dакъ natȣpa apȣ̆ fi fъкȣtȣ̆ епока бътрînецеĭ, adeкъ епока чеа dȣпe ȣpmъ a vieцеĭ noastpe, despoiatъ de toate плъчеpiле; apȣ̆ semъna кȣ ȣnȣ̆ аȣtopȣ̆ de dpame каpe, în лoкȣ̆ sъ fакъ ка aktȣлȣ̆ челȣ̆ dȣпe ȣpmъ aл dpameĭ sъ aĭбъ efektȣлȣ̆ челȣ̆ maĭ mape, din kontpa, îлȣ̆ лȣкpeazъ кȣ чеа maĭ mape negлiженцъ în kitȣ̆ stepце кȣ totȣлȣ̆ efekteле плъкȣte în akteле d'întîiȣ̆.» Че обsepвацiȣne жȣstъ! *Montaigne* ziчеа: «Kaptea лȣĭ *Cicero* desпpe бътрînеце, dъ кȣĭ-ва паpкъ o noftъ pentpȣ бътрînеце.

Ȣnȣ̆ aлtȣ̆ onȣ̆ desпpe бътрînеце este de italianȣлȣ̆ Louis Cornaro, de ачеstȣ̆ omȣ̆, каpe a tpъitȣ̆ pînъ лa 100 de anĭ, pъmîindȣ̆ pînъ лa sъfîpшitȣ̆ totȣ̆-d'aȣna beseлȣ̆, totȣ̆-d'aȣna плъкȣtȣ̆ ка ȣnȣ̆ tînъpȣ̆.

Istopiea ачеstȣĭ omȣ̆ e foapte instpȣktivъ.

Cornaro a tpъitȣ̆ în Itaлia лa o епокъ kînd esaцepaцiȣnea în mînкаpe epa пpea mape, de ачееа a skpisȣ̆ ȣnȣ̆ onȣ̆ desпpe лȣпцipea vieцеĭ

продȣсъ прin soбpietate (абsцinepe de мȣлte mînкърї). Dintp'aчestȣ опȣ вom чita ȣpmъtорȣл пasȣ. «O, nefepiчitъ Italie, skpiea елȣ, нȣ вezї tȣ къ гȣрmanzia (лъкomia în mînкape) 'цї ia în fie-каpe анȣ mаї мȣлцї локȣitopї de кîtȣ чiȣma, foametea шi ръsбoiȣл н'ap пȣtea s'o fакъ. Adeвърata каламnitate a ta este: meseлe mapї шi festinȣpiле esaцepate ȣnde imense гpemezї пipamidaле de карne шi de fpȣкte sîntȣ пȣse naintea конвiвiлор. O, че fȣpie! Че небȣnie! Лъsaцї aчestȣ обiчеiȣ în пȣmeле amopȣлȣї вieцеї воаstpe. Depъptaцї aчeastъ moapte din sînȣлȣ вostpȣ, каpe нȣ еpa кȣnoskȣtȣ пъpiнцiлорȣ поштpiї.»

Dapȣ Cornaro нȣ нȣmaї прin вopбe, чi шi прin fante, a аpъtatȣ че efeкte noate sъ аїбъ soбpietatea вieцеї. Елȣ еpa нъsкȣtȣ în Beneцia, авеа о konstitȣцiȣne foapte debiлъ шi a tpъitȣ ка toцї oamenії atȣnчї în Italia, adeкъ în esчese; de ачeea sъnъtatea лȣї н'a пȣtȣtȣ sъ pesiste мȣлtȣ timпȣ ла aчeste esчese. Kîndȣ авеа 35 de anї, mediчiї аȣ хotъpîtȣ къ елȣ ва tpъi înкъ нȣmaї doї anї. Aчeastъ înштiinцаpe din naptea mediчiлорȣ, a fъкȣtȣ аsȣпpa лȣї о imnpesiȣne foapte mape; ел a skimбat tot modȣл tpaiȣлȣї sъȣ шi a adontatȣ о вieaцъ soбpъ каpe s'a fъкȣtȣ вestitъ mаї пе ȣpmъ. Adeкъ елȣ s'a обiчнȣitȣ a mîнка нȣmaї 12 ȣнчiї (о лiтpъ) de mînкаpe пе zi шi a бeа нȣmaї 14 ȣнчiї (120 dpamȣpї апроапе) вinȣ пе zi. Aчeastъ mikъ кътъцimе a împъpцito în 4 mînкъpї. Аша a tpъitȣ елȣ. Пе лîнгъ soбpietate în mînкаpe, обsepва шi чeлeлалte пpeskpiнцiȣniле iцieniче. În kontpa хotъpîpeї mediчiлорȣ, a tpъit înкъ 50 de anї fъpъ sъ fie тъкар о zi болнавȣ. Dapȣ нȣ нȣmaї sъnъtosȣ, чi шi вeseлȣ a pъmasȣ Cornaro пînъ ла ani dȣпе ȣpmъ аї вieцеї saле.

Întp'o zi, ziче ел, dȣпе че epam mаї мȣлцї anї обiчнȣitȣ кȣ aчestȣ tpaiȣ, amiчiї mieї шi mediчiї аȣ înчепȣtȣ sъ zікъ къ mъnîнкȣ пpea пȣцinȣ шi прin pȣгъчiȣnea лорȣ m'a detepminatȣ sъ adaorȣ înкъ doъ ȣнчiї (25 dpamȣpї); însъ aчeastъ чepкаpe еpa апроапе sъ'mї коastъ вieaцa.» Аша de пȣtepniче sîntȣ обiчеiȣpiле omȣлȣї.

În anїї dȣпе ȣpmъ аї вieцеї saле, totȣ dineлȣл лȣї konsista întp'o галбinape d'ȣnȣ оȣ проаsпътȣ; aчeastъ галбinape a împъpцito în doъ mînкъpї, ȣpmate în 24 de ope. Ла вîpsta de 98 de anї еpa atît de sъnъtos шi вeseл în кît a komnȣsȣ о niesъ teatpaлъ foapte плъкȣtъ. «Kîndȣ amȣ ажȣnsȣ, ziче елȣ, ла вîpsta de 95 de anї, amȣ fostȣ mаї вeseлȣ шi mаї disпȣsȣ înкъ de кîtȣ ла вîpsta mea de 25 de anї.» Nimiкȣ нȣ е аша фолоsitopȣ omȣлȣї de кîtȣ вîpsta naintatъ. În zeче anї a ȣneї asemenea вîpste, кîndȣ paцiȣnea a ажȣns ла intepitatea sa, omȣлȣ înвацъ în штiinце шi esпepiinце mаї мȣлtȣ de кîtȣ apȣ пȣtea sъ înвeце mаї nainte în 30 de anї. Штiinцеле шi apteле apȣ пepde мȣлtȣ dакъ oamenії чеї mapї каpe ле аȣ кȣлtiвat, ap fi пpeskȣptat кȣ zeче anї вieaцa лорȣ. Sîntȣ niште deskonepipї шi окȣпaцiȣnї але snipitȣлȣї, каpe se кȣвine жȣnimeї, пе кînd алte лȣкpȣpї але snipitȣлȣї se кȣвine нȣmaї епочеї бътpîneцеї.

Опȣлȣ лȣї Cornaro despre бътpîneце, kopinde patpȣ diskȣpsȣpї skpise ла difepite вîpste: ȣnȣлȣ ла вîpsta de 85 de anї, алȣ doiлеа ла 86, алȣ tpeiлеа ла 91 шi алȣ patpȣлеа ла 95 de anї. Ла вîpsta de 95 de anї елȣ skpie. «Toate simцȣpiле meле sîntȣ пepfeкte; memopiȣлȣ, imaцinaцiȣnea mea, înцелепчiȣnea, гласȣлȣ, кеapȣ dinцiї нȣ sînt skimбaцї шi sînt кȣm epaȣ în tinepeцеа mea. Шеапte пînъ ла оптȣ ope пе zi sîntȣ окȣпatȣ кȣ skpisȣл, pestȣл timпȣлȣї meȣ îл petpeкȣ în пpeȣмблape пе жosȣ, шi sъ кîntȣ din гȣpъ. Кȣm о sъ въ плакъ гласȣлȣ meȣ кîndȣ мъ веџї азi кîntînd лаȣdeле лȣї Dȣmnezeȣ însoцite de мȣziкa лipeї meле!»

O пепоатъ a лȣї Cornaro каpe a skpis *Noцiце* despre moштȣлȣ sъȣ (елȣ авеа о famiлie нȣmepoasъ komпȣsъ de 11 feчiopї кȣ famiлiiле лорȣ), ziче: къ ла вîpsta de 100 de anї, snipitȣлȣ лȣї нȣ s'a slъбitȣ niчї de кȣmȣ, чita пînъ ла sfîpшitȣл вieцеї fъpъ окieлapї, ȣpeкеле saле нȣ s'аȣ sȣpzitȣ; апої, лȣкpȣ mаї mipaкȣлosȣ, гласȣлȣ лȣї a konsepвatȣ fopцa шi fpȣmȣseцеа sa пînъ ла moapte. Ла вîpsta d'o sȣtъ de anї, Cornaro кîntъ аша de fpȣmosȣ шi de tape ка кîndȣ apȣ авеа 25 de anї нȣmaї.

Елȣ a mȣpitȣ ла 26 Апpiлie anȣлȣ 1566.

Pezȣлtatȣлȣ aчestȣї опȣ алȣ лȣї Cornaro este, къ îmбътpînindȣ-ne de шi пepdemȣ мȣлtȣ din fopцiле noastpe fiziче, dapȣ кîштiгъmȣ din naptea noastpъ mopaлъ.

Reveillé-Parise ziче: вîpsta de 55 saȣ 60 de anї, о нȣmesk бътpîneцеа вepde, atȣnчї snipitȣл

аре о mаре întindере; atȣнчї омȣлȣ а ажȣnsȣ ла чеа маї mаре înълцime а fакȣлтъцiлорȣ sале. *D. Flourens* ажȣтъ обсервацiȣнеа ȣртъtоаре: sîntȣ шi еȣ d'ачеastъ пърере а D-лȣї Parise; însъ еȣ нȣmeskȣ вîрsta de 80 шi de 85 de anї кȣ нȣmiреа de бъtrîнеце верde.

Parise ziче «бъtrîнȣлȣ pîde papȣ dapȣ în локȣлȣ pîsȣлȣї, аре ȣнȣ zîmбетȣ. Бȣнъtatеа, ачеastъ грацiе а бъtrîнiлорȣ, este ла еї акоперitъ saȣ amestекatъ de mȣлte орї к'о înfъцiшаре estepioаръ гравъ шi аspръ; къчї бȣнъtatеа провine din sпiрitȣл лор перfекцiоnat, пе кînd аspрimеа аре каȣzа еї în fiinца лор fizikъ slъбitъ.— Ръбdареа е привiлецiȣлȣ бъtrîнiлорȣ. Ȣн foapte mаре folosȣ adȣче омȣлȣї о вiеацъ лȣngъ, къ 'лȣ învацъ съ aшteante. Toate лȣкрȣрiле devinȣ ла бъtrîнȣ ȣнȣ обiектȣ de gîndire шi de meditaцiȣнe. Simцiрea este вiеаца tinерiлорȣ, шi gîndiреа, вiеаца бъtrîнiлорȣ.

Miтолоцiеа Елепiлорȣ не învацъ съ апрецȣimȣ маї бine валоареа mоралъ а бъtrîнецеї. Еа se презintъ прin Apolon шi Mercuriȣ, пе кînd Japiterul (joie) ачеastъ debenitate sȣпремъ ера репрезentatȣ ка ȣнȣ бъtrîнȣ mажеstosȣ. Aшa dapȣ în черȣ ка шi пе пъmîntȣ, бъtrîнеца este маї sȣперiоаръ de кîtȣ tinереца.

Челебрȣлȣ Buffon ziче: бъtrîнеца este о прежȣdeкатъ ла оаmенї. Asta провine din шtiinца aрitmetiчеї; fiindȣ-къ шtiȣ съ fakъ adiцiȣнї, de ачееа adȣнîndȣ шi anii каре аȣ trъitȣ, вьdȣ къ аȣ îmбъtrînitȣ. Dobadъ къ бъtrîнеца este нȣmaї о прежȣdeкатъ оаменеаскъ, este, zиче Buffon, къ anимaлеле нȣ simtȣ къ s'аȣ îmбъtrînit, fiindȣ-къ еле нȣ шtiȣ aрitmetika. Eatъ о еспресiȣне кȣрiоаsъ а ȣнȣї омȣ челебрȣ ка Buffon.

Eatъ о чiтацiȣне frȣmoaсъ în привinца бъtrîнецеї лȣatъ din опȣрiле лȣї Bnffon, че а skрiso ел ла вîрsta de 70 de anї. «Toate zilеле, ziче ел, кîndȣ mъ sколȣ în плina sънъtate, въ întребȣ: воїȣ tinерiлорȣ, оаре н'amȣ еȣ плъчере d'ачеаstъ zi плъкȣтъ, ка шi воï? Kîndȣ еȣ конformеzȣ dоринцеле шi акцiȣнiле меле кȣ înцелептеле лецї але Natȣреї шi воï о ȣрmaцi dȣпе пasiȣнї оарбе, оаре, въ întребȣ, нȣ sîntȣ маї fеричitȣ de кîtȣ воï? Revista (окiреа) trекȣtȣлȣї, каре продȣче о întристаре нȣmaї бъtrîнiлорȣ пебȣнї, оаре нȣ'mї продȣче еа din контра niuнte плъчерї провенind din imaцine агреабiле (плъкȣte)? Къчї ачеаstъ sȣвенiре este d'о dȣлчеацъ пъръ, netȣрбȣрatъ de неоdinъ шi întристаре каре însoțeskȣ totȣ-d'aȣna плъчерiле tinерimеї? Пърере de ръȣ а ȣнȣї бъtrîнȣ de че s'a îmбъtrînitȣ, este о dobadъ къ ачеstȣ омȣ este конпinsȣ d'о ваnitate небȣнъ, каре нȣ se îmбъtrîнеште нiчї одатъ. Ȣнȣлȣ а întребатȣ пе filosofȣ *Fontenelle*, кîndȣ ера ла вîрsta de 95 de anї; каре епокъ din вiеаца лȣї îї ера чеа маї плъкȣтъ? Елȣ а ръspȣnsȣ: Епока în каре m'amȣ simцitȣ маї fеричitȣ, ера ачееа de 55 пînъ ла 75 de anї. Fontenelle авеа dрептate; ла 55 de anї, позiцiȣнеа омȣлȣї е aшеzatъ, репȣтацiȣнеа лȣї fъкȣтъ, stареа вiецеї fiksatъ, претенцiȣнiле tinерецеї орї îmплinite орї de mȣлtȣ ȣitate, чеа маї mаре parte а пasiȣнiлор sînt лiнiшtite saȣ чел пȣцinȣ рекорite шi аȣ пердȣtȣ mȣлtȣ din fȣрiеа лорȣ въtъmъtоаре. Омȣлȣ аре atȣнчї маї пȣцinȣ inamiчї invidioшї saȣ челȣ пȣцinȣ нȣ potȣ съ'ї ватъme aшa ръȣ, къчї нȣmеле лȣї е fъкȣtȣ. Ла чiнчї-zечї шi чiнчї de anї, омȣлȣ а fъкȣtȣ каріера sa; а лȣкратȣ pentрȣ sочietate ачееа че а fostȣ în datорiеа sa шi dȣпе позiцiȣнеа sa partiкȣларъ. Ла чiнчї zечї шi чiнчї de anї, ȣн om onestȣ шi înцелептȣ, fъкîndȣ о ревistъ de вiеаца лȣї trекȣтъ, trебȣе съ 'шї zikъ, ка împeratȣлȣ Titus în toate серiле: н'amȣ trъitȣ în zadapȣ.»

Voltaire, în окiȣлȣ кърȣiа лȣкрȣрiле Natȣреї sînt челе маї mirакȣлоаse, пе кînd челе mirакȣлоаse în окiȣ попȣлiлор н'аȣ esistatȣ pentрȣ dînsȣлȣ, Voltaire, zikȣ, а zisȣ: *mirакȣлȣлȣ meȣ челȣ маї mаре, este кȣ esistȣ.* Întр'adeвър, кînd stȣdiemȣ fineцеа konstrȣкцiȣнеї корпȣлȣї nostrȣ; кîndȣ шtimȣ къ, кîte odatъ вiеаца noastrъ depinde d'ȣнȣ органȣ (васȣ) de mърimеа ȣнȣї пъръ ка съ нȣ se astȣпе, ка ȣнȣ алtȣ органȣ нȣ маї пȣцinȣ finȣ în креерї, съ нȣ se рȣпъ; atȣнчї trебȣе съ не mirъm къ омȣл esistъ шi поate съ se îmбъtrîneаскъ dȣпе че este espȣsȣ în вiеаца лȣї atîtор atакȣрї fiziче шi mорале, atîtор неоdine, atîtорȣ бътъї de inimъ, atîtорȣ пasiȣнї апrinzъtоаре, atîtорȣ грiжї каре sапъ вiеаца, în fine шi atîtорȣ грешелї, în пȣрtареа sa dietetikъ! Da, este ȣнȣ mираколȣ къ esistъmȣ шi înкъ ȣнȣ mираколȣ маї mаре къ ȣнiї din noї съ îmбъtrîneskȣ. Asta trебȣе съ fie ȣнȣ нȣоȣ motiвȣ ка съ stimъm шi съ венеръm пе бъtrîнї; къчї орї-че лȣкрȣ mirакȣлоsȣ, esчitъ венерацiȣнеа nastrъ.

Dapȣ dakъ simпла бътрîneце a omȣлȣi este ȣnȣ miраколȣ, че о съ маї zічемȣ de ачештї oamenї каре аȣ ажȣnsȣ ла о бътрîneце кȣ totȣлȣ estpaopdinapъ шi neoбічнȣitъ? Съ нȣ ворбimȣ aічї de бътрîniї біблічї, d'ȣnȣ Metusela каре а tpъitȣ 900 de anї, de алцї каре аȣ tpъitȣ kîte 500 саȣ 600 de anї; късї asta апарціne ла domenȣлȣ istopieї sakpe, de ачеea съ не мърцinimȣ a чita aічї fante istopiче konstatate în sekȣлеле modepne de кътре штiinца esaktъ.

Челебрȣлȣ medikȣлȣ Haller чiteazъ esemпле de маї мȣлтȣ d'o mie d'oamenї, каре аȣ ажȣnsȣ ла вîpsta de 100 de anї; елȣ кȣnoamte fanta de доъ sȣte de oamenї каре аȣ ажȣns ла вîpsta de kîte 120 de anї; 29 esemпле de oamenї, каре аȣ ажȣnsȣ ла 125 de anї шi 15 oamenї каре аȣ ажȣnsȣ ла вîpsta de 140 de anї. Пeste ачеastъ вîpstъ, fanteле нȣ sîntȣ tokmaї аша de sirȣpe шi de konstatate шi sîntȣ мȣлтȣ маї pape; кȣ toate ачеstea, se штie къ ȣniї oamenї аȣ трекȣтȣ мȣлтȣ шi ачеstȣ tepmenȣ алȣ віецеї. Аша s. e. se штie къ Англезȣлȣ *Eccelston* a мȣpitȣ ла о вîp-stъ de 143 de anї; asemenea Ioan *Effingham* a мȣpitȣ (în анȣлȣ 1757) ла о вîpstъ de 143 de anї. Ȣnȣ omȣ în Norvegiea a ажȣnsȣ ла о вîpstъ de 150 de anї; апої лȣкрȣлȣ маї кȣpiosȣ este, къ dȣne че ачеstȣ omȣ s'a фъкȣтȣ въдȣвȣ ла о вîpstъ de 100 de anї, s'a însȣpatȣ a doa oapъ ла о вîpstъ de 115 шi a tpъitȣ înкъ tpeї-zeчї шi чinчї de anї кȣ soцia a doa. Este ȣnȣ sпektакȣлȣ кȣpiosȣ d'a bedea ȣnȣ цinepe d'o вîpstъ de 115 anї!— Pliniȣ чiteazъ esemплȣ de маї мȣлцї Italieni, каре аȣ tpъitȣ пînъ ла 150 de anї. În анȣлȣ 1635, a мȣpitȣ în Англiea *Thomas Parre* ла о вîpstъ de 152 de anї; кор-пȣлȣ лȣї epa disekatȣ de кътре челебрȣлȣ anato-mistȣ шi Medikȣ *Harvey*, каре а гъsitȣ opraneле ачеstȣї omȣ întp'o stape înкъ atîtȣ de бȣнъ în kîtȣ a деклapatȣ къ Thomas Parre a пȣtȣtȣ съ tpъeaskъ înкъ доъ-zeчї de anї, dakъ ȣnȣ pension че ї a akopdatȣ peцеле Carolus I. n'apȣ fi skimбatȣ felȣлȣ tpaiȣлȣї ачеstȣї бътрînȣ, ast-felȣ în kîtȣ ї a skȣptatȣ вieaца.— În Sвeцiea аȣ tpъitȣ маї мȣлцї цъpanї пînъ ла о вîpstъ de 156 шi 157 de anї. Dapȣ бътрînȣлȣ челȣ маї naintatȣ în вîpstъ dintpe toцї чеї nomeniцї epa Англезȣл *Henri Iankins*, каре а tpъitȣ пînъ ла вîpsta de 169 de anї. Елȣ epa solдatȣ шi a fostȣ de faцъ ла мȣлте бътълiї. În анȣл 1780, a мȣpitȣ în орашȣлȣ Tucuman о femee арапъ (neaгръ) ла о вîpstъ de 175 anї; asta este sin-гȣрȣл esemплȣ d'o femee каре а ажȣns ла о а-semenea вîpstъ naintatъ, маї кȣ seamъ, întp'o климъ калдъ. Însъ вîpsta tȣtȣpopa a întpeкȣt'o ȣn-гȣрȣлȣ *Petru Csartan* каре а ажȣnsȣ ла вîpsta de *ȣna-sȣtъ-ontȣ-zeчї шi чinчї de anї*!

Nainte доъ лȣnї a мȣpitȣ шi ла noї în Бȣ-кȣрештї о femee бътрînъ de 120 de anї шi маї bine.

Ȣniї воiaцiopї аȣ asirȣpatȣ къ аȣ възȣтȣ In-dienї каре а ажȣnsȣ ла о вîpstъ de tpeї sȣte de anї; însъ astea sîntȣ fante sȣnȣse ла о mape îndoiaлъ.

În aptiколȣлȣ biitopȣ kîndȣ вomȣ ворбi чева маї мȣлтȣ despre лȣнцimea віецеї omȣлȣї, вomȣ чita шi алте esemпле шi аколо se ва bedea în-tpe kîte miї de oamenї, нȣмаї пȣцin sîntȣ fepi-чiцї a ажȣнце ла о asemenea вîpstъ estpaopdi-napъ; шi aічї пȣtemȣ съ zічемȣ: «мȣлцї sîntȣ кемаці, пȣцin алешї.»

Ȣpsȣлȣ.

Sîntȣ animaле каре аȣ nenopочipe, ка шi ȣniї oamenї, къ аȣ о penȣtaцiȣne ȣpîtъ, фъръ съ штie de че? Аша шi ȣpsȣлȣ, despre каре toatъ лȣmea zіче къ е «ȣpsȣsȣ» de шi бietȣлȣ ȣpsȣ жоакъ шi se faче «kapapiosȣ», ȣitъ demnitatea sa къ е ȣнȣ animaлȣ kapnivopȣ, нȣмаї шi нȣмаї ка съ плакъ noъ. Кȣтȣ sîntemȣ nedpenцї шi înrpaцї кътре ȣpsȣ!

Dapȣ fie ȣpsȣsȣ саȣ нȣ, noї tpeбȣe съ вор-бimȣ aічї чева despre dînsȣлȣ.

În нȣмъpȣлȣ пpeчedentȣ amȣ ворбitȣ des-пре ȣpsȣлȣ албȣ саȣ поларȣ; аша dapȣ съ вор-бimȣ акȣмȣ чева шi despre челе-лалте pase de ȣpшї че esistъ акȣмȣ пе пъмîntȣ. Noї zічем «че esistъ акȣмȣ» късї se гъseште în sînȣлȣ пъ-mîntȣлȣї ръмъшiцȣpї d'ȣpшї, каре аȣ tpъit naintea

деlввіlвlві ші акsmъ nsmaї esistъ. Ачешті sрші авеаš о fрsnte maї ларгъ, tръiа în Каварna, ші ераš foapte sъnџерошї.

Dintpe sпеџеле de sрші d'акsmъ esistъ афаръ din sрssлš поларš înкъ doъ sпеџе de sрші adeкъ sрssлš негрs din Америка (Ursus ame-

Ŏрssлš оакешš (ursus arctos) кs пsiї.

ricanus) ші sрssлš оакешš din Еsрона (ursus arctos).

Ŏрssлš негрs saš Американ е maї mікš de кîtš ачела din Еsрона, аре о пеле неагръ лsчitoape ші nsmaї botsлš лsї е галбенš; елš se афлъ în партea nopdікъ a Америчеї, se nstpeшte

de веџetале; порȣмбiї ĭї плакȣ мȣлтȣ; dарȣ maї кȣ seamъ este лакȣтȣ dȣпе kartofĭ, întokmaї ка ȣпȣ Ірландezȣ. Nȣmaї kîndȣ н'аре веџetале de mîнкаре ши е къznitȣ de foame, atȣнчї atакъ ши animале, dарȣ asta е foapte рарȣ. Аша dарȣ ачеstȣ ȣрsȣ în zadарȣ îлȣ нȣmeskȣ ȣн карнівор.

Ȣрsȣл оакешȣ din Еȣропа, ачела, каре не fаче komedie пе ȣлiџе, ȣнde жоакъ fъръ съ аїбъ noftъ, întokmaї ка ȣнеле актрiџе пе sчене; ачеstȣ ȣрsȣ, zічемȣ е maї съпџеросȣ de kîtȣ konfрателе съȣ Амерiканȣ. Къчї елȣ нȣmaї kîndȣ е tînъpȣ, съ нȣtpeшte de веџetале; adекъ прiмъвара паште iарбъ, вара мънînкъ овъz ши fȣрнічеле dȣпе kîmпȣ; toamna мънînкъ пере ши mере, dарȣ iарна dоарме ши kîndȣ se skoalъ adекъ kîndȣ iарна нȣ е tаре; kеарȣ atȣнчї нȣ преа аре noftъ ши se мȣлџȣмеште de коажъ de арборї, maї кȣ seamъ de бразї ши molifțĭ. Токмаї kîndȣ ȣрsȣлȣ а ажȣнsȣ ла вîрsta de 5—6 anї, atȣнчї нȣmaї ĭї плакȣ лȣкрȣрiле веџetале ши кавtъ dȣпе карнеа animалелорȣ, maї кȣ seamъ atакъ atȣнчї оï, капре ши kîte odatъ боï ши каї каре'ĭ рȣпе кȣ о fȣрie mаре; пе omȣ atакъ нȣmaї kîndȣ л'а ръnitȣ ла вînatȣ ш'atȣнчї е foapte перiкȣлосȣ; кȣ лабеле sале, лesne поate съ рȣпъ ȣнȣ omȣ în бȣкъџї.

Ачештї ȣршї sîntȣ респîndiџї пеste totȣ kontinentȣлȣ векiȣ; însъ în чеntpȣлȣ Еȣропеї (Џерmania, Франчia ши Англiеа) sîntȣ акȣмȣ stîрпiџї кȣ totȣлȣ ши нȣ se maї гъseskȣ, пе kînd în Полонiеа, Росiеа, Ȣнгарiеа, Трансiлванiеа ши ла ноï în мȣнџї, se гъseskȣ înкъ.

Ȣрsȣлȣ поate съ ажȣнгъ ла о вîрstъ de патрȣ-zечї пînъ ла чiнчї-zечї de anї.

Ȣрsȣлȣ, de ши este негрешitȣ «ȣрsȣsȣ», кȣ toate ачеstea аре ши елȣ о damъ каре îлȣ iȣбеште. Елȣ se însоаръ în лȣна лȣї Maiȣ saȣ Iȣnie ши пеste 8 лȣнї ши жȣмъtate (adекъ ла înчепȣтȣл лȣї Феврȣарiе) soџiеа лȣї ĭї dъpȣеште doї пȣї. Пȣiї de ȣршї kîndȣ sîntȣ пъsкȣџї, аȣ о mърiме нȣmaї de 6 џолȣрї (ка pisічї mічї) sîntȣ de колоаре албъ чепȣшiе ка арџintȣ ши аȣ ка о кравatъ албъ (ка zъпada) îmпреџiȣрȣлȣ gîtȣлȣї; еї naskȣ орбї.

О лȣнъ naintea fачереї, ȣрsoaiка înveteazъ а mînка ши ръmîне аша nemînкatъ пînъ dȣпе че treкȣ 14 zile dȣпе fачере.

Ȣрsȣлȣ este din toate animалеле карніворе, ачела але кърȣiа мембре seamъnъ maї мȣлtȣ кȣ мемвреле omȣлȣї; de ачеea din toate fеарълe, нȣmaї ȣрsȣлȣ поate ȣмбла în dоȣъ пiчioape.— Sîntȣ ȣршї tерestрї de felȣрimї de колоаре.) Челȣ оакешȣ este maї fероче ши съпџеросȣ, пе къndȣ челȣ негрȣ мънînкъ ши poame, лапtе ши miере.— Ȣршiї se гъseskȣ în џенере în џерiле мȣntoase ши пелокȣite; ле плаче съ stea прiн пештерї, прiн stînчї, în трȣнкiȣрї de арборї бътрънї, п'în пъdȣрї, шчл.; ȣнde нȣ гъseskȣ арборї нічї stînчї конвенабiле, аколо îшї fакȣ ȣнȣ felіȣ de борdeiȣ de пȣеле, de ербȣрї ши de пъмолȣ; în борdeiȣлȣ ачеsta, ȣрsȣлȣ stъ în timпȣрiле плоiаse saȣ în zilеле frigȣроаse але ернеї, ръmîіndȣ аколо ка о лȣнъ ши жȣмъtate, în каре timпȣ ȣрsȣлȣ мънînкъ foapte пȣџinȣ.— Femeea (ȣрsoaiка) atȣнчї локȣеште întр'ȣнȣ борdeiȣ deoseбitȣ, ши н'аре релаџiе кȣ ȣрsȣлȣ, ба înкъ съ пъzеште de dînsȣсȣ, temîndȣ-se ка съ н'о mъnînче, къчї елȣ îшї мънînкъ кеарȣ ши пȣiї съї къndȣ ĭї е foame. Ачеasta se întîmплъ maї кȣ seamъ ла ȣршiї оакешї.— Ȣрsoaiка, maї înainte de а fъta, îшї прегътеште пеntpȣ пȣiї еї ȣнȣ паtȣ de еарбъ moaле, пе каре îлȣ ашеazъ în fȣndȣлȣ борdeiȣлȣї; еарна, еа fatъ 2—3 пȣї, кърора ле dъ џiџъ ши-ĭ îngрiжеште кȣ мȣлтъ tandpeџъ mатернелъ, апърîndȣ-ĭ кȣ mаре кȣраџiȣ къndȣ sîntȣ atакаџї.

Ȣрsȣлȣ негрȣ нȣ е sfiinчiосȣ; къndȣ întîлнеште пе kîte ȣнȣ omȣ, нȣ fȣџе нічї нȣ se абate din кале; къndȣ аȣde fлȣерîndȣ, stъ în локȣ, îшї pidiкъ пічioареле de din dъpъtȣ, къndȣ tokmaї atȣнчї е timпȣлȣ ка съ-лȣ îmпȣшче чiне-ва. Kîndȣ глонџȣлȣ л'а ръnitȣ dарȣ нȣ л'а omорîtȣ, se fаче fȣрiосȣ, se арȣнкъ аsȣпра вînъtȣрȣлȣї, îлȣ апȣкъ în лабеле sале, ши în fȣрiеа sa, ĭї рȣпе чеafa ши-ĭ жȣпоаiе пелеа обpазȣлȣї; în dеsпертȣ вînъtорȣлȣ дъ fȣга, atȣнчї пе kîte ȣнȣ вîрfȣ de арборе, къчї ȣрsȣлȣ se агаџъ maї бiне de kîtȣ орї-че вînъtорȣ пе арборе; ȣнȣ miзлокȣ maї бȣнȣ de skъпatȣ de ȣрsȣ este а арȣнка, fȣџindȣ, înaintea лȣї, пе kîndȣ гонеште пе чiне-ва, о пеаtръ saȣ о пълъpie; къчї atȣнчї ȣрsȣлȣї i se domолеште fȣрiа, ȣiтъndȣ-se ла ачеstȣ обiектȣ. Аsеменеа ши kîndȣ omȣлȣ гонitȣ se арȣнкъ жос, ши se fаче пар'к'арȣ fi mортȣ, fъръ mішкаре, atȣнчї еарȣ skапъ. Ȣнiї din воiаџiорї повеsteskȣ,

În прівінца ачеаsta, ніште обічеіȣрĭ кȣріоase але ȣрсȣлȣĭ, adікъ, кіndȣ омȣлȣ se faче ка морtȣ, ȣрсȣлȣ мерџе ла dinsȣлȣ, ĭлȣ міроase, ші възіnd къ нȣ se мішкъ, нȣне насȣлȣ ла гȣра омȣлȣĭ ка съ вазъ dакъ ръсȣфлъ, ші dакъ нȣ simte нічĭ о сȣфларе, se ашеазъ пе бȣрtа лȣĭ, о stрînџе tаре, нȣindȣ еарȣ насȣлȣ ла гȣра омȣлȣĭ ка съ se înкредінцезе біне къ акȣмȣ омȣлȣ нȣ маĭ ресȣфлъ; dȣпе ачееа, ȣрсȣлȣ se denъртеазъ ка ла 20 de нашĭ de омȣ, ȣітіndȣ-se кітȣ-ва timп ла *dinsȣл съ вазъ dакъ нȣ кȣм-ва мішкъ*, ші токмаĭ dȣпъ че веde къ нȣмаĭ мішкъ de локȣ, se dȣче; алтмінтрелеа віне еаръшĭ ла dinsȣлȣ, se ашазъ еарȣ пе бȣрtа лȣĭ, stрірîndȣ-лȣ пінъ ĭлȣ омоаръ, ші атȣнчĭ ĭлȣ лазъ ші se dȣче.

Ȣрсȣлȣ е foapte некъжічіосȣ, însъ кънdȣ ĭлȣ приnde чіне-ва de tînъръ, este în stape а прііmi оаре каре înвъцътȣръ, s. е. а сълта, а жȣка în doъ пічіоаре, ȣрmîndȣ tактȣлȣ мȣsічеĭ, сaȣ а se sȣі пе о skаръ ші съ факъ felȣрімĭ de înковъітȣрĭ; кȣ toate ачеstea, кътȣ de înвъцатȣ ва fi ȣрсȣлȣ кȣ оаменiĭ, нȣ требȣе чіне-ва съ se înкреазъ întр'însȣлȣ, къчĭ елȣ este ръȣ, тръdъторȣ ші віndікатівȣ. Мȣлте întîmплърĭ ненорочіте аȣ пробат ачеаsta.— Ȣрсȣл înnоатъ foapte біне. Карнеа ȣрсȣлȣĭ, маĭ кȣ seамъ а челȣĭ tînъръ, este foapte бȣнъ de mîнкаре. Тоамна ȣршiĭ sînтȣ foapte грашĭ; пічіоареле (бȣтȣрiĭ) de ȣрсȣ ле stimъ ȣніĭ ка о mîнкаре foapte плъкȣтъ; din *пелеа ȣрсȣлȣĭ se faче о бланъ foapte* прецȣітъ.

Ȣрсȣлȣ este челȣ маĭ маре animaлȣ карnівopȣ din Еȣропа; къчĭ ажȣнџе кіte odатъ ла о лȣнџіmе de 7 пічіоаре. Колоареа sa е foapte варіабілъ. În ȣнеле локȣрĭ în Еȣропа (Галіціа) sînтȣ ȣршĭ de колоаре d'арџінтȣ, în алте локȣрĭ se faче галбенȣ ка вȣлпеа. Еатъ къ ші ȣрсȣл, de ші нȣ е diпломатȣ, tot skimбъ adese-орĭ «фаца.»

Zmintipea în рапортȣлȣ еĭ кȣ кȣеstiȣніле жȣрідіче. (*)

VIII. Pyromaniea.

Pyromaniea este о zmintipe партіколаръ ла ȣніĭ оаменĭ, маĭ кȣ seамъ ла fete (ла о вîрстъ de 12 пінъ ла 14 anĭ) кînd daȣ fокȣ каseлорȣ, нȣ de ȣръ нічĭ de вр'ȣнȣ інтересȣ de жафȣ, чĭ нȣмаĭ de плъчереа невȣнъ каре аȣ съ вазъ каse ші ораше арzîndȣ кȣ о флакъръ маре ші deвенindȣ ченȣшъ. Кіte odатъ, ачеste персоане пȣнȣ fокȣ кеарȣ în каселе рȣdелорȣ лор челе маĭ d'апроапе, кеарȣ ла пърінцiĭ лорȣ. Ачеаstъ кріmъ о комітȣ іаръ întр'ȣнȣ modȣ інstinkтівȣ (ка омȣчідереа instinkтівъ) фъръ воінца лорȣ ліберъ, fiindȣ *silite* а faче ачеаsta. Меdічiĭ аȣ обсерватȣ къ періоdȣлȣ înчепȣтȣлȣĭ регȣлелорȣ лȣнаре ла fete, продȣче ла мȣлте dintр'înселе о asемeнеа zmintipe перікȣлоасъ.

Ачеаstъ împрецiȣраре este foapte імпортантъ пентрȣ ȣнȣ жȣdекъторȣ корекціоналȣ, ші *totȣ-d'аȣна кînd se презінтъ ȣнȣ казȣ de кріmа* dapeĭ fокȣлȣĭ, жȣdекъторȣлȣ възîndȣ dȣпе черчетареа фъкȣтъ, къ delікȣентȣлȣ н'а пȣсȣ fокȣ нічĭ de вр'о ръзбȣнаре, saȣ ȣръ, saȣ вр'ȣнȣ інтересȣ d'а жефȣі, din контра възîndȣ къ ачеіа каре аȣ fostȣ віктіме ачеsteĭ fапте sînтȣ кеарȣ рȣdеле ші амічі delікȣентȣлȣĭ; требȣе съ аїбъ бънȣіалъ къ аічĭ este ȣнȣ казȣ de пірomaniе неволȣнтаръ, маĭ кȣ seамъ кînдȣ delікȣентȣлȣ este о фатъ *în епока* пȣбертъцеĭ (de ла 12 пінъ ла 15 anĭ), ші спре а лъмȣрі ачеаstъ казъ требȣе съ se adресезе кътре ȣнȣ medікȣ експертȣ în кȣеstiȣніле medіко-легале.

Ȣрmътоареле фапте рапортате de кътре чеĭ маĭ челебрі пzіхіатрі, нȣмаĭ лазъ нічĭ о îndoіалъ deспре esistінца азестеĭ zmintipĭ.

Gall zіче къ în анȣлȣ 1802, аȣ оморîтȣ în Џерманіе о femee каре, în кȣрсȣлȣ de 5 anĭ, а пȣсȣ de 12 орĭ fокȣ ла ораше. Еа а zisȣ къ totȣ-d'аȣна а simцітȣ о мȣstpape de *кȣцетȣ кînдȣ а пȣсȣ fокȣ*; кȣ toate ачеstea, а simціtо апевое каре а silіt'о съ пȣіе fокȣ. Sînтемȣ înкредінцаці къ dȣпе stapеа актȣалъ а штіінцеĭ, о asемeнеа femee н'аръ fi кондемнатъ ла моарте пентрȣ ачеste fапте неволȣнтаре; dаръ

(*) Ȣрmаре din No.

în anѕлѕ 1802, nічĭ în Џерmania жѕdекъtорiĭ n'аѕ авѕtѕ nічĭ о idee d'ѕnѕ astѕ-фелѕ de zmintіре.

Georget раконtъ (повеsteште): къ ѕn zmintit піроманѕ, а datѕ фокѕ кеарѕ касеĭ sале пропріе каре ера sінгѕре sперанџа лѕĭ ші а фаміліеĭ sале. Ѕnѕ алtѕ піроманѕ, ѕnѕ бъіаtѕ tінърѕ de 16 anĭ, а datѕ în 15 zіле de опtѕ орĭ факѕ ла dіферіtе касе; кîndѕ л'аѕ înкisѕ în înкisоареа кріміналіstілорѕ, а пѕsѕ пе фѕрішѕ кърбѕnĭ апрінші în паtѕлѕ лѕĭ ші s'а кълкаtѕ пе dînшiĭ!

Неnеке zіче: каѕzеле каре продѕкѕ zmintірея нѕміtъ піроманіе sîntѕ челе ѕрмъtоаре:

1.) Періоdа пѕбертъџеĭ ла бъеџĭ ші ла fete în вîрsta de 12—15 anĭ. 2.) Паtіміле нѕміtе Hysteria (isteriotik) ші chorea (паtіма de мішкаре неволѕntаръ а мîінелорѕ ші пічіоарелорѕ) ла femeĭ. Asemenea ші паtімеле первілорѕ: епілепsiea ші katalepcie; 3.) Паtіма нѕміtъ chlorosis (паліditatea saѕ галбінареа фецеĭ însоцітъ кѕ ліпsiреа регѕлелорѕ лѕnаре) іаръ ла fete.— Еаtъ къ маĭ în партікѕларѕ, sекsѕлѕ фрѕмоsѕ este sѕпѕsѕ паtімеĭ піроманіеĭ. Еаtъ къ ачеstѕ sекsѕ, алѕ кърѕіа misiѕne în паtѕръ este d'а апрінде inimеле noastре, se абаte кîte odatъ din ачеаstъ кале паtѕралъ ші апрінде лемнеле каселор ші орашелорѕ în локѕлѕ inimелорѕ.

Піроманіеа, zіче *Orfila*, este ѕnѕ фелѕ de monomanie; адекъ омѕлѕ atinsѕ d'ачеаstъ zmintіре, поаte sъ ворбеаskъ ші sъ se кондѕкъ ка ѕnѕ омѕ фоарtе раціонабілѕ; însъ нѕмаĭ în прівінџа ѕnѕĭ пѕnktѕ este zmintіtѕ, адекъ къ воеште sъ пѕіе фокѕ претѕtindenea. Ачеаstъ împреџіѕраре а фъкѕtѕ, къ мѕлџĭ din леџіstĭ n'аѕ врѕtѕ мѕлtѕ timпѕ sъ креазъ ла esistinџа піроманіеĭ; întокмаĭ кѕмѕ s'аѕ опѕsѕ мѕлtѕ timпѕ ші аѕ тъгъdѕіtѕ esistinџа омѕчіdереĭ instinktівъ ші неволѕntаръ. Desbaterĭ лѕnџĭ аѕ авѕtѕ локѕ în ѕрма ачеstорѕ dіферінџе d'опініѕnĭ întре медічĭ ші леџіstĭ; în челе dѕпе ѕрмъ, леџіstiĭ s'аѕ îndѕплекаtѕ ші аѕ хотърîtѕ ші еĭ, къ претѕtindenea ѕnde bedемѕ къ ѕnѕ омѕ а оморіtѕ пе алtъ, saѕ къ а datѕ фокѕ касеĭ алtѕіа фъръ вр'ѕnѕ interesѕ, de ѕръ saѕ ръзбѕnаре saѕ invidie, аколо треbѕе sъ авемѕ бъnѕіалъ къ ачеstѕ aktѕ este ефекtѕлѕ ѕнеĭ zmintірĭ неволѕntаре; къчĭ este о леџе псіколоџікъ ші моралъ înпъкѕtъ în паtѕра омѕлѕĭ, адекъ: къ нічĭ ѕnѕ омѕ нѕ фаче ръѕ алtѕіа фъръ нічĭ ѕnѕ interesѕ ші нѕмаĭ прін плъчереа d'а фаче ръѕ. Ачеаstъ леџе аре ші о валоаре isторікъ фоарtе impоrtantъ; къчĭ не еsплікъ крѕzimea ѕнора характере isторіче. Кîndѕ чітімѕ în isторіе de tіраніiле sъnџероасе але Îмпъраtѕлѕĭ Nеrоn, каре s'а ваеtаtѕ: de че totѕ џенѕлѕ ѕманѕ n'аре нѕмаĭ ѕnѕ гîtѕ ші ѕnѕ капѕ ка sъ'лѕ поаtъ tъіа îndаtъ ші sъ steаргъ оаменіреа dѕпе фаџа пъмîntѕлѕĭ; кîndѕ, zікѕ, чітъмѕ ачеste фапtе d'astѕ-фелѕ de tірапĭ, atѕnчĭ sîntem înкредінџаџĭ къ Nеrоn ші tоџĭ каре îĭ seaмъnъ, ераѕ zmintіџĭ atinшĭ de monomaniea омѕчіdереĭ instinktіве, în кîtѕ îĭ плъчеа а bedea sъnџеле омѕлѕĭ върsаtѕ. Апоĭ кîndѕ чітъмѕ къ Erostrat а арsѕ bestitѕлѕ temплѕ алѕ dівінітъџеĭ Diana, фъръ нічĭ о каѕzъ, atѕnчĭ не еsплікъмѕ ачеаsta sѕпѕindѕ къ ачеstѕ омѕ ера atакаtѕ de zmintірeа піроманіеĭ.

Еаtъ de че depinde soarta оаменілорѕ ші а лѕкрърілорѕ лорѕ! Ѕnѕ Herostrate se zminteште ші întр'ѕnѕ minѕtѕ, опѕл архіtекtonік челѕ маĭ bestitѕ, челѕ маĭ челебрѕ алѕ лѕмеĭ antiче, este nimічіtѕ. Ѕnѕ zmintіtѕ Nеrоn sѕіndѕ-se пе tронѕлѕ imперіалѕ, toatъ лѕмеа este în жале ші totѕ оріzontѕлѕ este акоперіtѕ кѕ sъnџе ші лакрімĭ. În прівінџа ачеаstа zічеа поеtѕлѕ латінѕ «Delirent reges, plectuntur Achivi» (кînd реџiĭ sîntѕ în деліръ, плîнгѕ попѕліĭ.)

Комѕnікаціѕnĭ schientifiче мічĭ.

Steжарѕлѕ din Каліфорnia.

Каліфорnia este bestitъ нѕ нѕмаĭ пенtрѕ богъџіеа de аѕрѕ каре копрінде пъмîntѕлѕ sъѕ, чі ші пенtрѕ deosebіџĭ stежарĭ чі крескѕ аколо, каре продѕкѕ фрѕкte (ginde) бѕnе нѕ нѕмаĭ пенtрѕ порчĭ, ка ла noĭ, чі ші пенtрѕ пîinea оаменілорѕ. Адекъ ginda ачеstѕĭ stежарѕ se пiseазъ fiindѕ înкълzітъ, de каре se фаче ѕnѕ фелѕ de кокъ ші sъ коаче întр'ѕnѕ кѕпторѕ пînъ кîndѕ se фаче пîine. Мѕлџĭ оаменĭ de аколо мъnîнкѕ în toatъ віеаџа лорѕ ѕnѕ алtѕ фелѕ de пîine, ші înкъ se înграшъ преа мѕлtѕ. Sъ zіче къ ачеstѕ nѕtрімîntѕ дъ ші ѕnѕ фелѕ de веселіе ші о disпоziціѕне бѕnъ а sпіріtѕлѕĭ. Ачеіа каре беаѕ ші ла noĭ кафеаоа de gindъ ворѕ аѕzі negreшіtѕ ачеаsta к'о маре плъчере.

Tінъріtѕ în Тіпографіеа Колеџіѕлѕĭ Sf. Saba.